PROFESNÍ PŘESVĚDČENÍ UČITELŮ V JEJICH SEBEREFLEXI

TEACHERS' PROFESSIONAL BELIEFS IN THEIR SELF-REFLECTION

Jaroslava Ševčíková[1], **Jitka Plischke**[1], **Pavla Vyhnálková**[1]

[1] Ústav pedagogiky a sociálních studií, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Abstrakt

Profesní přesvědčení je diskutovaným pojmem, který nemá v odborné literatuře jednotný výklad. Nejčastěji je prezentován jako několik různých na sobě nezávislých přesvědčení (beliefs). Kvalitativním výzkumem jsme řešili, jak je reflektováno učiteli v praxi. Výzkumný vzorek tvořilo třicet učitelů. Data byla získávána graduálně, v rámci autorské kombinace metod sběru a zpracování dat. Sběr dat proběhl prostřednictvím autonomního psaní, hloubkových rozhovorů a sebereflexe. Zpracování dat otevřeným, axiálním a selektivním kódováním. Profesní přesvědčení je reflektováno jako konzistentní multifaktoriální fenomén tvořený dvěma dominantními složkami, a to přesvědčením o profesi a přesvědčením o sobě, že v profesi obstojím.

Klíčová slova: *profesní přesvědčení, učitel, sebereflexe, kvalitativní design výzkumu, autonomní psaní*

Abstract

Professional belief is a term currently under discussion which doesn't reach a uniform interpretation in the professional literature. Most often it is interpreted as several different beliefs which are independent of each other. We applied qualitative research to find out how it is reflected by teachers in practice. The research sample consisted of thirty teachers. Data were obtained gradually, within the combination methods of data collection and processing. Data collection was realized through autonomous writing, in-depth interviews and self-reflection. The data has been processed through open, axial and selective coding. Professional belief is reflected as a consistent multifactorial phenomenon formed by two dominant components, namely the belief in the profession and the belief in myself that I will succeed in the profession.

Keywords: *Professional belief, teacher, self-reflection, qualitative research design, autonomous writing*

1 Úvod

Profesní přesvědčení učitelů je pojem v českém pedagogickém prostředí dosud neukotvený (Průcha, 2017). Nejčastěji je prezentováno jako několik různých přesvědčení, na sobě přímo nezávislých, jako nepropojený soubor učitelem reflektovaných postojů, formovaných vědomostmi, dovednostmi, prožitky a zkušenostmi (Straková et al, 2014). Výzkum byl zaměřen na zjištění, zda a případně jak je profesní přesvědčení reflektováno v terénu, samotnými učiteli, s predikcí k možným vazbám na jejich spokojenost v profesi a popř. na možnost ovlivňování profesního přesvědčení již v pregraduální přípravě.

2 Teorie

Výzkum: *Vybrané aspekty formování profesního přesvědčení začínajících učitelů* byl zaměřen na multifaktoriální fenomén, který dosud není jednoznačně etablován a jeho role v praxi není popsána. Profesním přesvědčením učitelů ve smyslu beliefs – víry (mnohá přesvědčení o profesi) je frekventovaným tématem a je mu věnována pozornost v oblasti pedagogicko-psychologické. Jsou ale zkoumány jednotlivé fragmenty, dílčí aspekty tohoto fenoménu, nejčastěji jeho viditelné a měřitelné manifestace ve vztahu k vyučování, výuce, žákům a učitelovým kompetencím, pro které již pedagogický výzkum ustálenou terminologii používá.

Tento výzkum řeší profesní přesvědčení ve vztahu k jeho reflexi učitelem (Korthagen, 2011; Švec, 1996), zejména při hodnocení spokojenosti v profesi, a také to, jak ho explicitně učitel definuje. Je vymezeno jako víra v profesi (Pajares,1992) a zároveň v sebe, že v ní jedinec obstojí, a to jak rámcově, před okolní společností, kolegy, žáky a jejich rodiči, tak také „sám před sebou" v každodenní realitě řešení profesních situací, ať už ve výuce, tak i mimo ni, v interakci s okolím.

3 Metodologie výzkumu

Výzkum byl realizován v kvalitativním designu ve dvou liniích: v biografickém designu životního příběhu a v linii směřující k zakotvené teorii o profesním přesvědčení. Výzkumný vzorek tvořilo 16 začínajících (Chudý & Neumeister, 2014) a 14 zkušených učitelů. Data byla získávána jako mentální reprezentace respondentů graduálně, do teoretického nasycení, v rámci specifické autorské kombinace metod sběru a jejich zpracování. Dominantní metodou sběru dat bylo autonomní psaní doplněné hloubkovými rozhovory zaměřenými na problém a ohniskovými skupinami. Zpracování dat odpovídalo výzkumným liniím, v rámci životního příběhu, kdy šlo o narativní přístup, a zakotvené teorie využívající kódování Strausse a Corbinové (1999). Na závěr byla data podrobena obsahové analýze a komparována.

4 Výsledky

Výsledky výzkumu ukazují, že profesní přesvědčení učitelů je v praxi žitý fenomén, postižitelný a definovatelný mentálními reprezentacemi učitelů tak, jak se jeví v jejich přemýšlení. Složky tohoto fenoménu byly reflektovány respondenty jako:

a) přesvědčení o profesi či víra v profesi,
b) přesvědčení o sobě jako učiteli, že v profesi obstojím.

Na formování i existenci fenoménu má vliv mnoho faktorů, činitelů, které ho utváří. Fenomén sám je ale konzistentní a logicky strukturovaný dle schématu: věřím v profesi, jsem přesvědčen o jejím smyslu pro společnost i pro mne osobně a zároveň věřím v to, že v profesi obstojím, když na ni budu dostatečně připraven. Pak vykonávám profesi tak, aby k naplnění fenoménu došlo, abych jako učitel obstál. Věřím (jsem přesvědčen), že existuje cesta k dokonalému výkonu profese, a proto ji hledám. Toto přesvědčení se zviditelňovalo jako nejvýznamnější aspekt profesního přesvědčení.

5 Závěry a diskuse

Z výzkumu vyplynulo, že pokud učitel deklaroval pozitivní profesní přesvědčení, věřil ve smysl profese i v to, že má šanci v ní obstát, pak následně uvěřil, že

existuje cesta k dokonalému výkonu profese a záměrně ji hledal, ať už samostudiem, pozorováním výuky zkušených učitelů nebo sdílením zkušeností s kolegy či jinými pro něj přijatelnými cestami. Už samotné toto *hledání cesty k dokonalosti v profesi* většině zapojených učitelů přinášelo uspokojení. Prokázalo se, že profesní přesvědčení není jev sám o sobě, ale je nutné ho každým jedincem záměrně a cíleně reflektovat a konstruovat, *zviditelnit* ve svém přemýšlení a vyjadřovat. K tomu se osvědčila, učitelům známá reflexe. Tento závěr výzkumu by mohl být inspirací pro vzdělavatele učitelů i pro práci s učiteli v adaptačním období. Mechanismy rozvoje reflektivní a sebereflektivní kompetence jsou dobře známy.

Poděkování

Interní grant PdF UP v Olomouci: Konstruování profesní identity začínajících akademických pracovníků (hl. řešitel doc. Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.)

6 Literatura

Chudý, Š. & Neumeister, P. (2014). *Začínajúci učitel a zvládanie disciplíny v kontexte 2. stupňa základnej školy.* Brno: Paido.

Korthagen, F. et al. (2011). *Jak spojit praxi s teorií: didaktika realistického vzdělávání učitelů.* Brno: Paido.

Pajares, M., F. (1992). Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct. *Review of Educational Research*, *62*(3), 307–332.

Průcha, J. (2017). *Moderní pedagogika.* Praha: Portál.

Straková, J., Spilková, V.,Friedleanderová, H., Hanzák, T. & Simonová, J. (2014). Profesní přesvědčení učitelů základních škol a studentů fakult připravujících budoucí učitele. *Pedagogika 64*(1), 34-65.

Strauss, A. & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Brno: Sdružení Podané ruce.

Ševčíková, J. & Plischke, J. (2020). Vybrané aspekty profesního přesvědčení začínajících učitelů. *e-Pedagogium*, *20*(1), 7–15.

Švec, V.(1996). Sebereflexe studentů v pregraduální didaktické přípravě. *Pedagogika*, *46*(3), s. 265–276.